

УДК 349.6 (477)

Паламарчук Світлана Петрівна,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри екології агросфери та
екологічного контролю Національного університету
біоресурсів і природокористування України
ORCID 0000-0002-9083-6850
spal@i.ua

Биркович Віктор Іванович,
кандидат наук з державного управління, доцент,
директор Ужанського національного природного парку
ORCID 0000-0003-2263-9895
byrkovych.v@gmail.com

Світличний Олександр Петрович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного та господарського
права Національного університету біоресурсів
і природокористування України
ORCID 0000-0003-0485-3804
a.svetlichnyj@ukr.net

ОСНОВНІ ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Мета роботи. Полягає у висвітленні основних етапів формування екологічної культури в розрізі сучасної культури суспільства. **Методологія дослідження** базується на принципі об'єктивності та комплексному підході і в застосуванні методу аналізу та синтезу, що дозволило простежити формування та розвиток екологічної культури в розрізі культури суспільства. **Наукова новизна** одержаних результатів полягає в розширенні уявлень про екологічну культуру людини в сучасному суспільстві. Проведений аналіз поетапного формування екологічної культури в структурі та функціях самої культури. **Висновки.** У результаті дослідження встановлено, що культура в усіх її проявах є об'єктом і предметом вивчення багатьох конкретних наук, екологія не стала виключенням. Культура формувалася на діяльності суспільства і людини разом з її результатами. Культура являє собою результат розвитку відносин людини і природи, тому сприйняття культури залежить від людини. Формування екологічної культури суспільства формується на базі освіти, виховання та культури, що дає змогу людині приймати конструктивні рішення щодо вирішення екологічних проблем.

Ключові слова: екологія, культура, правова культура, суспільство, освіта, свідомість, концепція.

Паламарчук Светлана Петровна, кандидат сельскохозяйственных наук, доцент, доцент кафедры экологии агросферы и экологического контроля Национального университета биоресурсов и природопользования Украины; Биркович Виктор Иванович, кандидат наук по государственному управлению, доцент, директор Ужанского национального природного парка; Светличный Александр Петрович, доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры гражданского и хозяйственного права Национального университета биоресурсов и природопользования Украины

Основные этапы формирования и развития экологической правовой культуры в современном обществе

Цель работы. Заключается в освещении основных этапов формирования экологической культуры в разрезе современной культуры общества. **Методология исследования** базируется на принципе объективности и комплексном подходе и в применении метода анализа и синтеза, что позволило проследить формирование и развитие экологической культуры в разрезе культуры общества. **Научная новизна** исследования заключается в расширении представлений об экологической культуре человека в современном обществе. Проведенный анализ поэтапного формирования экологической культуры в структуре и функциях самой культуры. **Выводы.** В результате исследования установлено, что культура во всех ее проявлениях является объектом и предметом изучения многих конкретных наук, экология не стала исключением. Культура формировалась на деятельности общества и человека вместе с ее результатами. Культура представляет собой результат развития отношений человека и природы, поэтому восприятие культуры зависит от человека. Формирование экологической культуры общества формируется на базе образования, воспитания и культуры, что позволяет человеку принимать конструктивные решения по решению экологических проблем.

Ключевые слова: экология, культура, правовая культура, общество, образование, сознание, концепция.

Palamarchuk Svetlana, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Ecology of the Agricultural Sphere and Ecological Control of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine; Byrkovych Viktor, Candidate of Sciences in Public Administration, Associate Professor, director of Uzhansky National Park; Svetlychnyy Oleksandr, Doctor of Science of Law, Associate Professor, Professor of Department of Civil and Commercial Law, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

The main stages of formation and development of environmental legal culture in modern society

Purpose of the Article. It consists in covering the main stages of the formation of ecological culture in the context of the modern culture of society. **The methodology** is based on the principle of objectivity and an integrated approach and in the application of the method of analysis and synthesis, which made it possible to follow the formation and development of ecological culture in the context of the culture of society. **The scientific novelty** of the research lies in the expansion of ideas about the ecological culture of man in modern society. The analysis of the gradual formation of ecological culture in the structure and functions of the culture itself. **Conclusions.** As a result of the research, it was established that culture in all its manifestations is an object and subject of study of many specific sciences, ecology is not an exception. Culture was formed on the activities of society and man, along with its results. Culture is the result of the development of the relationship between man and nature, therefore the perception of culture depends on the person. The formation of the ecological culture of society is formed on the basis of education, upbringing and culture, which allows a person to make constructive decisions to solve environmental problems.

Key words: ecology, culture, legal culture, society, education, consciousness, concept.

Актуальність теми дослідження. Культура є складним, багатостороннім і внутрішньо суперечливим феноменом, яка потребує різні спеціалізовані знання. Різні аспекти розвитку культури вивчають такі соціальні і гуманітарні науки, як філософія, історія, психологія, соціологія, естетика, етика, право, релігієзнавство, етнографія, археологія, лінгвістика і багато інших. Культура – це щось більше, ніж поняття, термін, слово. Це один з основоположних світоглядних орієнтирів людства. Протягом декількох століть культура в світогляді людини відіграє роль, яку можна порівняти з тим, що означають реальності Бога і природи. Культура – це специфічний спосіб організації людської життєдіяльності, представлений у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм і установ, в духовних цінностях, в сукупності ставлення людей до природи, між собою і до самих себе, а також до артефактів культури [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Означена проблематика щодо вивчення екологічної культури в суспільстві обговорювалася багатьма дослідниками Кисельовим М. М. [2], Тарасенко М. Ф. [3], суттєвим компонентом екологічної свідомості є інтелектуальна діяльність, яка гарантує гуманну і науково-обґрунтовану взаємодію людини і природи відображено в працях Платонова Г. В. [4], Дерябо С. Д. [5], вивчаючи ставлення кожної людини до природи через її екологічну культуру, екологічні знання, які формуються, починаючи з дитинства досліджували Науменко Г. Г. [6] та Половинко Г. [7].

Мета досліджень полягає у висвітленні основних етапів формування екологічної культури в розрізі сучасної культури суспільства.

Виклад основного матеріалу. Екологічна культура суспільства стала активно обговорюватися тільки в кінці ХХ-го століття. Увага до цього питання значно зросла завдяки переосмисленню людьми своїх наукових досягнень, значущості стану навколишнього середовища для життя на планеті. Уникнути катастрофи можна, тільки перетворивши стиль мислення і діяльність кожного конкретного індивідуума, надавши йому екоуправленість. Саме тому для світової спільноти так важливо формування екологічної культури. Без неї в умовах екокризи виживання і розвиток всього людства буде стояти під великим питанням. Робота по впровадженню необхідних знань в суспільство, пояснення масштабів проблеми ведеться вже на міждержавному рівні. Виховання екологічної культури населення, її впровадження і розвиток в суспільстві проводиться на рівні кожної країни окремо. Ці процеси підкріплюються законодавчо, а також за рахунок діяльності промадських організацій, спілок, рухів, товариства захисту природи [8].

Тлумачення екологічної культури повертає нас до первісного поняття «культура» цілком, яке означає мистецтво впорядковувати довкілля на основі певних цінностей. Адже етимологічно воно походить від латинського *cultura* (обробіток, догляд, плекання), а точніше від *agricultura* – (обробіток землі) – своєрідних давньоримських настанов сільськогосподарському господарству. Віддамо належне Цицерону, який сформулював думку, що і душу людини слід обробляти, як ґрунт: «Як родюче поле без обробітку не дасть урожаю, так і душа». А «обробіток душі» – це і є філософія: вона випалює в душі вади, готує душу до прийняття посіву, ввіряє їй ... сіє, так би мовити, тільки те сім'я, яке дозрівши, приносить щедрий урожай.

Екологічна культура – це рівень сприйняття людьми природи, навколишнього світу й оцінка свого місця у світі, ставлення людини до світу. У зв'язку з глобальною екологічною кризою необхідно з'ясувати, які відносини людини і природи можна вважати гармонійними, як людська діяльність впливає на навколишнє середовище і визначити, чому екологічна культура така важлива особливо нині. Також не менш важливо визначити, як рівень екологічної культури співвідноситься із ситуацією у світі, в яких кореляційних відносинах вона перебуває з глобальною екологічною кризою. Рівень екологічної культури прямо пропорційний екологічній обстановці у світі і перебуває в прямій залежності від сприйняття біосфери [9].

Взаємодія та гармонія людини з природою завжди була способом її виживання та розвитку. Єдність і боротьба, протистояння і гармонія, перетворення і споглядання – ці суперечливі співвідношення втілювались у взаємозв'язку природного й штучного світів і зазнали значних змін, які відображають ступінь людського розвитку. Екологічна ситуація, що склалася у ХХ столітті, направила на вирішення питання про взаємодію природи і культури в інший векторний кут, ніж воно трактувалось і розв'язувалось історично. Це пов'язано перш за все з тим, що радикально змінюється співвідношення природного і штучного в результаті того, що зросла технічна потужність людства і перехід його на глобальний рівень взаємодії з природним середовищем.

Екологізація поширюється на всю культуру сучасного суспільства. Тим самим культура дедалі більшою мірою перетворюється із засобу відокремлення на засіб єднання суспільства і природи. Завдання гармонізації суспільства з природою повинно ввійти в самовизначення культури як важливої умови забезпечення соціального поступу. Зрозуміло, що культура людей повинна стати іншою, ніж та, яка склалася в ході розвитку соціальної системи до виникнення екологічної кризи. Загальною ознакою нової культури має стати взаємопроникнення соціального і природного рівнів, підпорядковане завданню їх взаємного збереження [10].

Екологічна культура – основна складова частина світової культури, якій властиве глибоке і загальне усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем у житті і майбутньому розвитку людства.

Метою екологічної культури є формування алгоритму наукових знань, поглядів, переконань, які формують основи дбайливого та відповідального ставлення до навколишнього природного середовища. Свідоме засвоєння й оволодіння екологічною культурою має розпочинатися ще з шкільної парти, одночасно з вивчення основних положень загальної культури. Подолання екологічної кризи залежить від морального вдосконалення людини, її культури і гармонії з природою та іншими людьми. Якщо люди в найближчому

майбутньому не навчатися дбайливо відноситися до природи, вони занепасть себе. А для цього треба розвивати екологічну культуру і відповідальність [11].

За ствердженням В.С. Крисаченко – «Екологічна культура – закликає до двох світів - природного довкілля і внутрішнього світу людини. Своїми цілями вона спрямована на створення бажаного устрою чи ладу в природі, і на виховання високих гуманістичних смислових життєвих цінностей та орієнтирів у людському житті» [12].

Значення екологічної культури полягає в екологізації не тільки самої культури, але і охоплює всі інші сфери людської діяльності: освіта, сучасні технології, економіка і т.д. В теперішній час коли відбуваються глобальні зміни навколишнього середовища екологічна культура, її структура та функції знаходяться в тісному зв'язку з екологічною свідомістю та світоглядом людини. Основні складові екологічної культури – це екологічна освіта, екологічна поведінка та екологічна свідомість. Тільки при гармонійному розвитку цих трьох компонентів можливо формувати цілісну екологічну культуру суспільства.

Однак, юридично закріплені правила щодо використання, охорони та відновлення об'єктів природи повинно бути закріплено в усіх галузях та сферах життєдіяльності людини. Оскільки, зазначені три основні складові «екологічна освіта, екологічна поведінка та екологічна свідомість» - це, на нашу думку, найвищий соціокультурний рівень екологічної культури в розрізі культури суспільства. Юридичне закріплення правил, які впливають на соціокультурний рівень екологічної культури в розрізі культури суспільства забезпечено на міжнародному рівні, норми якого є, як правило, частиною норм національного законодавства держави.

Отже, екологічна культура означає спроможність суспільства до системного мислення, використання нових знань, пошуку сучасних векторів вирішення проблем довкілля.

Висновок. В результаті дослідження встановлено, що культура в усіх її проявах є об'єктом і предметом вивчення багатьох конкретних наук, екологія не стала виключенням. Культура формувалася на діяльності суспільства і людини разом з її результатами. Культура являє собою результат розвитку відносин людини і природи, тому сприйняття культури залежить від людини. Формування екологічної культури суспільства формується на базі освіти, виховання та культури, світогляду, що дає змогу людині приймати конструктивні рішення щодо вирішення екологічних проблем. Головна задача суспільства усвідомити що екологічна культура означає спроможність гармонізувати і систематизувати світогляд, знання, які стануть запорукою до практичних дій кожної людини у сфері природокористування, організацію діяльності сучасної людини, для врахування інтересів майбутніх поколінь.

Література

1. Неверова З.А. і др. Культурологія: учебник, под науч. ред. А. С. Неверова. Минск: Выш. шк., 2011. 400 с.
2. Киселёв Н. Н. Мировоззрение и экология. Киев : Наук. думка, 1990. 112 с.
3. Тарасенко М. Ф. Природа, технологія, культура. Київ : Наук. думка, 1985. 69 с.
4. Платонов Г.В. Диалектика взаимодействия общества и природы. Москва: Изд-во МГУ, 1989.
5. Дерябо С. Д., Ясвин В. А. Экологическая педагогика и психология. Ростов н/Д : Феникс, 1996. 480 с.
6. Науменко Г. Г. Освітня складова компонента екологічної культури. *Грані*. 2006. № 3. С. 74-78.
7. Половинко Г. Шляхи підвищення ефективності екологічного виховання школярів. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2004. № 16. С. 4-5
8. Экологическая культура человека — личная ответственность за Планету. URL : <https://legkopolezno.ru/ekologiya/ekologicheskie-proekty/kultura-cheloveka/>
9. Курняк Л.М. Екологічна культура: поняття та формування. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*, №10/2015, С. 48-51
10. Лакуш Н. Екологічна культура: аспекти становлення та розвитку. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Зб. наук.праць. Вип. 539-540. Філософія, С. 208-212
11. Дубовий В. І., Дубовий О. В. Екологічна культура: навчальний посібник. Херсон: Грін Д.С., 2016. 256 с.
12. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика. Київ: Заповіт, 1996. 352 с.

References

1. Neverova, Z.A. and other (2011). *Culturology: a textbook, for scientific*. edit A. S. Neverov. Minsk: Vysh. Shc. [in Russian].
2. Kiselev, N. N. (1990). *Worldview and Ecology*. N. N. Kiselev. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
3. Tarasenko, M.F. (1985). *Nature, technology, culture*. M.F. Tarasenko. Kyiv: Scientific Opinion [in Ukrainian].
4. Platonov, G.V. (1989). *Dialectics of the interaction of society and nature*. Moscow: Publishing House of Moscow State University [in Russian].
5. Deryabo, S. D. (1996). *Ecological pedagogy and psychology*. Rostov N. A: Phoenix[in Russian].
6. Naumenko, G.G. (2006). *Educational component of ecological culture*. G.G. Naumenko. Grani, 3, 74-78 [in Ukrainian].
7. Polovinko, G. (2004). *Ways of increasing the efficiency of environmental education of schoolchildren*. G. Polovinko. Local studies. Geography. Tourism, 16, P. 4-5 [in Ukrainian].
8. *Ecological culture of a person - personal responsibility for the Planet*. URL: <https://legkopolezno.ru/ekologiya/ekologicheskie-proekty/kultura-cheloveka/> [in Russian].
9. Krynyak, L.M. (2015). *Ecological culture: concept and formation*. Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University of Ukraine, 10, 48-51 [in Ukrainian].
10. Lakush, N. *Ecological culture: aspects of formation and development*. Scientific herald of Chernivtsi University. Collection of sciences. 39-540. Philosophy, 208-212 [in Ukrainian].
11. Dubovym, V.I., Dubovy O.V. (2016). *Ecological culture: a manual*. Kherson: Grin DS [in Ukrainian].
12. Chrischenko, B.C. (1996). *Ecological Culture: Theory and Practice*. K.: Testament [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.01.2019 р.